

Shakespeare in Love

Baserad på ett filmmanus av Marc Norman och Tom Stoppard. Bearbetad för scenen av Lee Hall.
Ursprungligen producerad på West End av Disney Theatrical Productions & Sonia Friedman
Productions, i regi av Declan Donnellan, scenografi av Nick Ormerod, med musik av Paddy Cuneen.

Foto: Carl Bengtsson

Lärrarhandledning av Maria Katerine Larsson

Introduktion

Det här är en handledning till dig som har valt att se *Shakespeare in love* tillsammans med dina elever. Handledningen ska fungera som inspiration till hur du kan arbeta vidare med pjäsen och teaterbesöket efter (och eventuellt innan) att ni har sett pjäsen. En handledning ska inte ses som en instruktion eller ens en mall – den är ett slags underlag som du kan använda dig av på vilket sätt du vill. Du kan läsa den som en samling förslag på övningar och infallsvinklar för att ta vara på pjäsens innehåll och upplevelsen av teaterbesöket. Du kan använda dig av materialet konkret och rakt av. Du kan också bara se den som just inspiration och sedan arbeta på helt andra sätt.

Vad du får ut av handledningen beror delvis på vad du och eleverna arbetar med för tillfället – och framförallt på vad ditt syfte är att ta med eleverna för att se just den här pjäsen. Det är du som lärare som vet vad du (och eleverna) vill ha ut av teaterbesöket och vad som därmed är intressant att lägga tid på i ett eventuellt arbete med pjäsen. Beroende på detta kan du också välja att förbereda eleverna på vad det är ni ska se – men det är inte ett måste.

Shakespeare och hans skådespel

William Shakespeare är kanske den mest väl ansedde dramatikern genom tiderna. Hans pjäser spelas om och om igen på teatrar världen över. De är en obligatorisk del i nästan alla skådespelarutbildningar och har en central plats i vår västerländska litteratur- och kulturhistoria. Det är inte alla hans 38 dramer som spelas regelbundet nuförtiden, men en lång rad av hans pjäser – både tragedier, komedier, krönikespel och sagospel – spelas ofta på både större och mindre teaterscener. Han är en av få dramatiker vars verk har överlevt i hundratals år, och dessutom i en omfattning som knappast kan tillskrivas någon annan dramatiker. Hans mångsidighet och allmängiltighet sägs vara det som lett till detta.

Shakespeare arbetar i sina pjäser med övergripande mänskliga och filosofiska frågor, ofta invävda i spännande och starka berättelser där komplexa karaktärer ger liv åt teman som kärlek, makt och hämnd. Vissa i pjäserna ej tydligt uttalade teman eller infallsvinklar kan idag kännas stötande, men i sin helhet kan Shakespeare sägas vara en tidlös författare som skildrar tidlösa frågor.

Förslag på övningar

- Shakespeare skrev pjäser i flera genrer. Läs om och diskutera genrebegreppet och vad som kännetecknar olika genrer i klassen. Låt eleverna läsa en Shakespeare-pjäsa var och bestämma genren. Låt dem sedan ge exempel på en bok de läst, en film eller annan teaterpjäs de sett och skriva ett referat av denna, samt skriva en kort reflektion över vilken genre den tillhör, med exempel och motiveringar.
- Dela in klassen i grupper som får läsa en Shakespeare-pjäsa var och diskutera karaktärerna i pjäsen. Vad har de för ”funktion” för handlingen, dvs vilken roll spelar de i händelseutvecklingen? Hur kan personerna beskrivas – vilka egenskaper har de och hur gestaltas det i pjäsen/texten? Hur ser kvinnorollerna ut i olika pjäser – är de ”onda” eller ”goda”? Är de passiva eller aktiva i händelseförloppet? Är de offer för omständigheter och andra människor omkring dem, eller är de handlingskraftiga, egensinniga och självständiga?
- Flera av Shakespeares pjäser leker med kön och sexualitet, och könsrollsfrågan som vi ofta uppfattar som väldigt nutida är ett framträdande tema i bland annat *Trettondagsafton* och *Macbeth*. Så kallad cross-dressing – där man klär sig utanför eller ”avvikande” från den rådande könsnormen – förekommer i flera stycken och är en central konfliktfråga i *Shakespeare in love*, där Viola måste klä ut sig till man för att få spela teater. Eleverna kan göra research i grupper om hur maskulint respektive feminint mode har sett ut under olika tidsepoker och redovisa för klassen med bilder. Diskutera också i helklass vad som uppfattas som maskulin respektive feminin klädsel idag, och vilka situationer det kan finnas där vi upplever att det är som allra viktigast att hålla oss till de yttre könskoderna. Finns det även situationer där vi kan ”tjäna på” att göra som Viola i pjäsen och helt enkelt accentuera motsatsen? Vilka andra saker utöver kläder och utseende är ”könskodade” och hur ser de koderna ut? Skiljer de sig åt mellan olika sammanhang?
- Viola är tvungen att klä ut sig för att få spela teater, eftersom skådespelare var ett yrke endast för män på Shakespeares tid. Finns det saker idag som kvinnor inte får eller förväntas göra, i det svenska samhället och i andra samhällen? Vilka? Vad finns det för saker som män inte får eller förväntas göra?

- Genom historien har uppgjorda äktenskap och tvångsäktenskap varit vanligt, och är fortfarande så i många kulturer. Att kärlek och känslor är det som avgör vem man ska gifta sig med är en historiskt sett ny idé. Samtidigt skiljer sig idag nästan hälften av alla gifta par i Sverige. För par som lever tillsammans utan att vara gifta är separationsandelen ännu högre. Låt varje elev skriva en kort text som argumenterar för och emot uppgjorda äktenskap.
- Diskutera i helklass hur vi ska hantera konst som förmedlar andra värderingar än dem som anses vara goda värderingar idag. Det kan handla om till exempel rasistiska eller könsrelaterade normer och värderingar eller andra politiska åsikter eller ställningstaganden. Kan vi utgå ifrån att en konstnär som låter sina fiktiva karaktärer inta en viss position i en fråga delar karaktärernas uppfattning? Vad betyder ordet tolkning, och vem som får tolka, i sådana sammanhang? Som fördjupning kan ni läsa *Köpmannen i Venedig* (som har tolkats antisemitiskt), *Så tuktas en argbigga* (som har tolkats kvinnoförtryckande) eller *Othello* (som har tolkats innehålla rasistiska stereotyper). Känner eleverna till andra exempel från – historisk eller nutida – konst där det uppstått konflikt kring hur innehållet ska tolkas? Hur ska vi i allmänhet förhålla oss till att samhället förändras när det gäller vad som anses vara acceptabla värderingar?

Poeten Shakespeare

Shakespeare är inte bara känd som dramatiker utan är också upphovsman till en omfattande poesiskatt. Poesi är en litterär genre som för en ganska undanskymd tillvaro i dagens flöde av texter, men som har varit av yttersta vikt för exempelvis skrivande av låttexter. Poesi anses ibland ”svårt”, men den korta och kärnfulla formen och de friare ramarna är ett bra sätt att både närma sig konstnärlig text och att själv skriva.

- I *Shakespeare in love* skriver Shakespeare en dikt, hans kanske mest kända *Sonett no. 18*. Läs sonetten på engelska och sedan två svenska översättningar, exempelvis Carl Rupert Nybloms (1871) respektive Sven Christer Swahn (1980). En översättning – särskilt av ett konstnärligt verk – är alltid en tolkning och den som gör översättningen lånar en del av sin egen röst åt texten. Diskutera vad som skiljer översättningarna åt, förutom ”språkålder”. Förmedlar de olika känslor eller stämningslägen i texten, och på

vilket sätt? Rösta om vilken översättning som är bäst och diskutera kort motiveringarna.

- Läs några andra berömda kärleksdikter ur litteraturhistorien, exempelvis Sapphos *Fragment 31*, Edit Södergrans *Dagen svalnar...* och Francesco Petrarcas *Dikt nr 3*. Prata i helklass om på vilka sätt dikterna liknar varandra eller skiljer sig åt. Vilken kvalitet har den kärlek som dikterna uttrycker? Är den lycklig, längtande, hemlig, ofullbordad, sorgsen?
- Låt eleverna skriva egna sonetter – eller, om det känns för svårt med rim och versmått, en fri kärleksdikt. Gör ett häfte med dikterna anonymt och prata om dem i klassen, utan att avslöja vem som skrivit vilken dikt.
- Låt varje elev skriva ned en låttext av en artist de tycker om som handlar om kärlek och skriva en analys av texten samt motivera varför de tycker om den och hur de känner sig när de lyssnar.

Shakespeare in love

Pjäsen *Shakespeare in love* bygger på den amerikanska filmen från 1998 med samma titel. Filmen hade stora framgångar och vann flera Oscars. Att pjäser bygger på en film är betydligt ovanligare än motsatsen, och det kan därför vara intressant att diskutera hur film, teater och prosa relaterar till och kontrasterar mot varandra.

Utöver att pjäsen bygger på, och därmed refererar till, filmen finns det också en rad intertextuella knutpunkter i berättelsen som knyter an till andra verk av Shakespeare. Intertextualitet är ett spännande och komplext ämne eftersom det får oss att förstå hur olika utsagor och uttryck hänger samman, och hur konst – liksom andra företeelser omkring oss – vidareutvecklas och tar nya vändningar utifrån tidigare givna förutsättningar.

Förslag på övningar

- Prata om hur prosa ser ut och fungerar som berättandeform jämfört med dramatik och låt eleverna skriva en scen de minns ur pjäsen som en kort prosatext, med eller utan repliker.

- Det främsta intertextuella förhållandet i *Shakespeare in love* är det mellan pjäsen och Shakespeares kanske största succé, *Romeo och Julia*. *Shakespeare in love* är helt enkelt en fiktiv ”förklaring” till hur Shakespeare inspirerades till ett av de mest tongivande dramatiska styckena i historien. Läs pjäsen *Romeo och Julia* och diskutera varför den blivit en sådan klassiker. Hundratals andra berättelser är uppbyggda utifrån den grundkonflikt Shakespeare använder för pjäsen, även moderna och mer populärkulturella berättelser som musikalen *West Side Story* och Astrid Lindgrens *Ronja Rövardotter*. Vilka egna exempel på Romeo och Julia-historier har eleverna?
- Gör tillsammans en karta över olika viktiga karaktärer i *Shakespeare in love* och försök ”para ihop” dem med motsvarande karaktärer i *Romeo och Julia*. Vilka scener och händelseförlopp finns det i *Shakespeare in love* som är ett direkt eko av scener och händelser i *Romeo och Julia*?
- Se Baz Luhrmanns film *Romeo + Julia* från 1996 och diskutera den. Ser ni även filmversionen av *Shakespeare in love* kan ni jämföra filmerna vad gäller exempelvis språk, skådespeleri, musik, kostym etc.
- Läs några olika pjäser av Shakespeare, eller utdrag ur dem – till exempel *Trettondagsafton*, *Romeo och Julia*, *Hamlet* och *Macbeth*. Försök sedan hitta referenser från dessa i *Shakespeare in love* – repliker, namn, karaktärer, scener eller symboliska saker. Detta kan göras i grupper (en pjäs per grupp) och påbörjas innan teaterbesöket genom att läsa en annan pjäs i förväg, eller läsa en pjäs efteråt och försöka minnas några eventuella referenser. Låt grupperna berätta för varandra vad de hittar.
- Arbeta i par med att läsa en kort bit ur en dialog mellan två karaktärer ur någon av Shakespeares pjäser. Spela upp inför klassen och diskutera sedan hur de olika sätten att läsa och agera på påverkade det som förmedlades.

Teater som text och konstform

Teater är en uråldrig konstform som i mångt och mycket har sina rötter i berättarkonsten och muntlig tradering. Att framföra texter och gestalta dem genom skådespeleri har gjorts i flera tusen år, långt innan böcker kunde tryckas och filmer kunde spelas in.

Idag har teatern inte längre den mest framträdande rollen som konstnärligt och kulturellt uttryck. Det är möjligt att många elever aldrig har varit på teater tidigare. Men teatern är en viktig del av vårt kulturarv och är en konstform som har vissa särdrag, inte minst för att den sker ”live” och därmed förhåller sig till publiken på ett annat sätt än exempelvis en film. Tids- och rumsaspekterna blir också annorlunda jämfört med berättande genom rörliga bildmedier (eller för den delen genom läsning av text på papper eller skärm).

Förslag på övningar

- Prata i klassen om vilka erfarenheter eleverna har av teater och – om ni har samtalet innan ni ser pjäsen – vad de förväntar sig av teaterupplevelsen. Om många elever saknar erfarenhet av teater så kan det vara intressant att gå igenom teaterns rum och vilka olika yrkesroller det finns på en teater och vad de gör.
- Diskutera i helklass på vilka sätt levande teater skiljer sig från en film. Vad har teatern som filmen saknar och tvärtom? Hur upplever eleverna att se en teaterpjäs jämfört med att se en film? Be dem motivera och utveckla, och försök att få med sådant som miljön och situationen på teatern jämfört med miljöerna där man ser en film. Prata också om skådespeleriet – är det annorlunda ”live” jämfört med på film och hur? Hur tror eleverna att skådespelarnas förberedelser inför arbetet ser ut i de två olika formerna? På vilket sätt skiljer sig publikens kontakt med det som händer i berättelsen på teatern jämfört med film?
- Efter pjäsen kan ni prata om vilka gestaltande element det fanns. Vad tillför musiken? Vilken stämning skapar den? Hur skulle pjäsen ha varit utan den? Hur rörde sig skådespelarna och på vilket sätt förmedlar de komik, ömhet, ilska etc. genom den fysiska kroppen? Hur såg scenografin ut och på vilket sätt gestaltades olika miljöer och platser genom den?

- Läs om de grundläggande ”reglerna” för dramaturgi. Prata om hur pjäsen är uppbyggd – hur börjar den och varför börjar den så? Vad händer precis innan pausen i pjäsen och varför är pausen lagd just där? Låt varje elev skriva kort om en film eller bok de tycker om och försöka kartlägga dramaturgin på en mycket basal nivå – beskriva början, mitt och slut, spåra händelseutvecklingen och viktiga skeenden som blir vändpunkter.
- Om ni ser filmen *Shakespeare in love* kan ni diskutera hur de olika rollerna gestaltas i filmen respektive pjäsen. Försök beskriva skådespelarnas ”spelstil” och vilken uppfattning ni får om dem i de olika två versionerna.
- Innan föreställningen: dela in eleverna i grupper och låt dem ta ansvar för att iaktta en sak per grupp, exempelvis scenografi, rekvisita, musik och ljussättning. Efteråt pratar gruppen ihop sig om vad de minns – i vilka scener var musiken glättig och livfull respektive sorgsen och lugn? När var ljuset starkt, svagt, varmt och vad förmedlar det för stämning och känsla? Vilka ord kan användas för att beskriva miljön på teatern där Shakespeare jobbar, för att beskriva Julias rum eller för krogen?
- Läs om teater på Shakespeares tid. Hur och var spelades den? Vilken publik såg pjäserna? Hur var teaterlivet organiserat – vem betalade för och drev teatrarna, var fanns teaterhusen någonstans och kunde de se ut på olika sätt? Vilken roll verkar teatern ha spelat i dåtidens kulturliv och i samhället i allmänhet?
- Läs också om Shakespeares samtid ur ett mer allmänt perspektiv. Hur var det elisabetanska samhället organiserat, hur klädde folk i olika samhällsklasser sig, vad åt man, hur såg arkitekturen ut, hur många människor bodde på landsbygden respektive i städerna, vad arbetade man med, hur såg det politiska livet ut, vilken annan konst fanns det och vem skapade den?
- Arbeta gruppvis med att undersöka hur teater har sett ut under olika tidsepoker, från antiken fram till nu. Vilken dramatik har spelats? Har teater varit populärt och hur har publiken sett ut, exempelvis med avseende på klass? Hur har själva spelplatserna eller teatrarna sett ut, och vilka har arbetat som skådespelare, dramatiker eller på annat sätt

inom teatern? Redovisa för klassen och illustrera med bilder och citat ur kända pjäser från den tiden. Reflektera över hur detta kulturarv eventuellt har lämnat spår i dagens teaterkonst.

- Arbeta i grupper med att undersöka olika teatrar i Stockholm, större som mindre. Var ligger de någonstans, hur länge har de funnits, vad spelar de och har de någon särskild målgrupp? Vem finansierar teatern? Antingen kan eleverna själva välja teatrar, eller så kan du som lärare tilldela grupperna olika teatrar för att garantera en spridning mellan offentliga och privata teatrar, barnteatrar och musikteatrar, teatrar i innerstaden och förorten etc. Om möjlighet finns kan ni göra studiebesök på en eller flera teatrar.

Fördjupning

Exempel på pjäser av Shakespeare att läsa:

Romeo och Julia

Kung Lear

Macbeth

Hamlet

Othello

Trettondagsafton

Köpmannen i Venedig

Så tuktas en argbigga

En midsommarnattsdröm

Filmer:

Shakespeare in love, regi John Madden, 1998, USA/Storbritannien. Pjäsen är baserad på denna film.

Romeo + Julia, regi Baz Luhrmann, 1996, USA. En modern och ungdomstillvänd version av Shakespeares klassiker, med originaltexten som dialog.

Amadeus, regi Milos Forman, 1984, USA. En annan fiktiv berättelse om en verklig och mycket tongivande konstnär – hur Mozart drevs till döden medan han skrev sitt eget requiem.

Böcker:

Teaterhistoria, Carl Gustav Pettersson, 1998, Natur & kultur

William Shakespeare: en man för alla tider, Kent Hägglund, 2010, Ordfront

Vi skriver en pjäs, Bernt-Olov Andersson, 2001, Reptil